

Thorsten Palzhoff

Livie

Půldruhého měsíce po Ceaușescově popravě filmoval štáb WDR stržení Leninovy sochy na náměstí Svobodného tisku v Bukurešti. Pro záběry byl naplánován celý den, ale natáčení trvalo déle, než se čekalo. Krátce poté, co se první salvy sbíječek odrazily od zdí Domu tisku, před nímž stála osm metrů vysoká socha celá desetiletí jako připomínka a hrozba, přišli hlasitě nadávající dělníci na to, že kolos je zakotven nezvykle silnými vzpěrami do mramorového podstavce. Leninův pád se stal zkouškou trpělivosti. Od jihu foukal přes Kiselevovu třídu chladný vzduch, ze směru, kde se v dáli a ve smogu rýsoval jako ve snu pařížský Triumfální oblouk. Při každém silnějším závanu létal zviřený písek zvědavcům do očí a postupně zanášel i přítomné kamery a na objektivěch aparátů vytvářel slabý povlak. Když nastal večer, někteří z přihlížejících se pokřížovali při pohledu na bledé světlo, které k nim zalétalo od svářeček a rozbrušovacích pil a v jejichž plápolavém světle jako by se Leninova socha začala třást. Druhého dne, 6. března 1990, když se pevnost sochy stále nedařilo nalomit, vystoupali dva dělníci po hasičských žebřících až k její hlavě a obtočili jí kolem krku lano. O hodinu později bylo po všem: s pomocí šibeničních ocelových smyček a tažné síly pojízdného jeřábu se sedmitunového Lenina podařilo za potlesku několika stovek diváků vyrvat zemi a vytáhnout do šedého nebe.

Sochu přeložili na loď. Ležela po délce na boku a plula jako ve zpomaleném filmu

špalírem mlčících lidí po řece Colentině, a kdysi tak vizionářské gesto, jímž si obrovský Lenin přidržoval klopou kabátu, se teď vleže podobalo prosebně natažené paži. Za necelé dva týdny se musel také Petru Groza se svým městem rozloučit. Prvního komunistického premiéra Rumunska, muže s vysokým čelem plným vrásek a strnulými rysy ve tváři polili na náměstí vedle lékařské fakulty křiklavě žlutou barvou. Jakýsi vtipálek mu zavěsil na zdviženou ruku odpadkový koš a napsal ve stylu graffiti: *Padneš stejně jako Lenin*. Obě sochy skončily jako dva osudovou volbou spříznění ve zpustlém koutě zahrady jednoho zámeckého parku za Bukurešti, kde přechkávají dobu za malou cihlovou zídkou bok po boku jako dvě nepohřbené mrtvoly.

Zůstaly po nich dva prázdné podstavce. Nedaleko se tým žurnalistů z WDR vyptával před kamerou chodců, co by se mělo podle jejich mínění s uprázdněnými místy stát. Odpovědi jim daly nahlédnout do duše země: jeden mluvil o pomníku tiskové svobody a mávl při tom beznadějně rukou, jiný hlásal s rukou sevřenou v pěst, že politické symboly je teď třeba nahradit literárními; jedna velmi nervózní paní si mumlala něco pro sebe v tom smyslu, že přivítá cokoli, pokud o tom nebude rozhodovat současná provizorní vláda, a nakonec jakýsi neoholený a zjevně nevyspalý muž, než navždy zmizel stejně jako ostatní bezejmenné tváře z obrazu, zvolal do mikrofonu, že z obou roztavených soch by se měla odlít třináctistovka Dacie.

Tři pracovníci WDR věděli, co byla Dacia, ale ve všem ostatním byli odkázáni na informace svého tlumočnicka Anghela. S obvyklým přehledem jim vysvětlil, o koho šlo v případě Mihaie Viteazula, Mirceya Dinescu nebo Mihaie Eminescu. Pouze v jednom případě jim Anghel zůstal dlužen odpověď: když se ho ptali na jméno Livie,

o němž se při anketě zmiňovala celá řada starších chodců, řekl, že to se nedá vysvětlit dvěma větami. Ale že jim bude místo toho o Livii vyprávět dnes večer, poslední večer Němců v Bukurešti, při večeři na rozloučenou v restauraci hotelu Capșa.

Anghela poznali Němci v Intercontinentalu, nejdražším a nejmodernějším hotelu ve městě, který býval Ceaușescovou pýchou a od jeho násilné smrti jej obývají televizní týmy z celého světa. V hotelovém baru v 16. poschodí, kde nabízejí své služby pasáci, děvky a tlumočníci zahraničním hostům za devizy po celých čtyřadvacet hodin, se s ním krátce po příchodu dali do řeči. Vytáhl je u barového pultu z kruhu žvanících Rumunů a varoval je, aby si od těch šarlatánů nenechali namluvit kdejakou pohádku. Tady se pověstem přisuzuje mnohem větší váha než realitě, tvrdil, to je u Rumunů hluboce zakořeněné zlo. Jejich řeč zná nejméně dvanáct způsobů, jak vyjádřit, že se něco možná stalo, a snad právě tomuto pověřčivému vztahu ke slovu vděčí za vítězství nad Ceaușescem. Neboť zatímco demonstranti na univerzitním náměstí volali *Jsme spojený národ!*, vojáci byli stále ještě nerozhodní a boje byly v plném proudu, proniklo několik revolucionářů do budovy státní televize a oznámilo před kamerami, že země už je osvobozená. Rumuni prý věřili televizní zprávě víc než tomu, co se odehrávalo na ulicích, a tak vlastně došlo k revoluci. Tři Němci kroutili nevěřícně hlavou a následovali Anghela na terasu. Když jim ukázal panorama města a vysvětlil, kde co a jak, dohodli se okamžitě: za sto dolarů denně jim bude v příštích čtrnácti dnech poskytovat příběhy a obrazy pro sérii televizních reportáží.

V důvěře, že jim ukáže pravou, obyčejným návštěvníkům skrytou Bukurešť, za ním

běhali po celém městě. Srdce jim tlouklo až v hrdle, když jim Anghel před Ústředním výborem ukázal zazděný otvor a vykládal, že je to vstup do nevědomosti země, do podzemního systému tunelů dosud stále aktivní Securitate; kdo tím otvorem projde, vejde na druhé straně tunelu přímo do ložnice diktátora, dějiště nejhorších hrůz Rumunska. Zavedl je ke zchátralým domům jedné staré vilové čtvrti, v jejichž zpustlých zahradách pálily ještě před týdnem cikánské rodiny vytrhané parkety; od té doby, kdy pověst udělala z Ceaușescova klanu romské příbuzné, jsou domy opět prázdné a cikáni pryč. V Domě lidu, dnes budově parlamentu, je prováděl nekonečnými řadami místností, labyrintem chodeb, tajných dveří a královských salonů, jejichž okázalost z mramoru a sloupů, vykládal, tvoří pouze tapety nalepené na betonu, sádře a dřevěných blocích. Následovali ho na Vítězné náměstí k velké demonstraci, jejíž smysl a účel nepochopili; tam jim přes hlavy demonstrantů ukázal na kolem se tyčící bloky věžáků, které prý nejsou ničím jiným než holými kulisami nikdy nedokončených obytných staveb s čerstvě natřenou fasádou. Když chtěli nakupovat suvenýry, seznámil je s pravidly všudypřítomného černého trhu, výplodu to zuřící inflace, která proměňuje každý kout města v nekonečné tržiště, v balkánské gestikulování a křik. Na pojízdných stáncích, podnosech pouličních prodavačů a ručních vozíčkách, za nimiž postávali muži a ženy v čepicích a přešlapovali z jedné nohy na druhou, bylo možné nalézt všechno možné i nemožné od dalekohledů, žárovek a baterií až po uniformy, řády a jiné devocionálie padlého režimu. U jednoho z těchhle stánků musel Anghel objevit starou, v modré kůži vázanou knížku, kterou při jejich poslední večeři v hotelu Capșa položil na stůl se slovy, že ta mu zbude jako

památka na jeho německé přátele.

Se zdvořilým zájmem natáhli ti tři krky, aby si prohlédli osahanou knížku. Teprve když redaktor Fechner nahlas přečetl hojnými kudrlinkami vyvedený titul *Livie*, výraz jejich tváří se změnil: vzpomněli si, že Anghel jim příběh o Livii zůstal dlužen. Přistrčili židle blíž ke stolu, listovali bez výběru rumunským textem a prohlíželi si černobílé fotografie uprostřed knihy. Na několika obrázcích bylo vidět bledou dívčinu s vlasy až po ramena a hlubokým důlkem na bradě; na jiných zase povznášející horskou krajinu a široké louky, vesnici a malý domek se špičatým štítem: pohledy do světa, o němž jim teď Anghel vyprávěl.

Livie, začal, vyrůstala před třičtvrtěstoletím v jedné sedmihradské vesnici jako dcera krejčího a tanečnice. Tam nahoře v kopcích žili odedávna Rumuni a Maďaři v dobré pospolitosti, hrdí na své obce a na úrodnou, morlackými sedláky obdělávanou půdu. Když se v dubnu oteplilo a labutě táhly na sever, chodívala Livie s ostatními dětmi k řece. Tam spatřila jednoho dne, jak ze dna stoupá něco zlatého, a když po tom sáhla, vytáhla z vody dětskou trumpetu. Ostatní děti se smály a volaly, že trumpeta patří princovi z Kagranu, a až se jí jednou vydá hledat, najde Livii a odvede si ji do zámku.

Záhy se po vsi rozneslo, že skončila velká válka. Na vzdáleném západě se sešli ministři znepřátelených zemí, jedním slovem přivodili rozpad maďarského království a Liviiinu vesnici prohlásili za rumunskou. Malá Livie nechápala, proč teď jejich maďarští sousedé vyvěšují každé ráno vlajky na půl žerdi, proč se její otec, mírný a dobromyslný krejčík, najednou rozhádal se svým nejlepším přítelem Tamásem a proč

její matka vysedává celý boží den doma a nechodí tančit. Livie už nesměla s kamarádkami k řece, a tak zůstávala sama v podkroví a foukala do trumpety prince z Kagranu.

Jednoho dne se do vsi přiřítily z puszty maďarští husaři. Křičeli, že všichni můžou být jen pro ně nebo proti nim, a kdo byl proti, tomu přinesli oheň a smrt. Celá ves byla v boji úplně zničená, a když Livie prchala s rodiči z hořícího domu, zasáhly nejprve otce a pak i matku kulky z pušek. Livie u nich zůstala stát, oněmělá zármutkem a strachem. Ve svém zoufalství nasadila trumpetu prince z Kagranu ke rtům a zatroubila tak hlasitě, jak jen mohla. Ale žádný princ nepřijel, aby si ji odvedl. Místo toho se za zvukem trumpety přihnali husaři na divokých koních a začali pálit na domnělého nepřítele. Říká se, uzavřel své vyprávění Anghel, že lidé ze vsi, šokovaní Liviinou smrtí, se v jejím jménu spojili a učinili maďarskému povstání přítrž. A tak se Livie stala se svou trumpetou symbolem spojení Sedmihradska s Rumunskem.

Zní to jako pohádka, zazíval zvukař Leitner. Anghel se na něho temně podíval. Ovšem, shrnul své vyprávění trochu podrážděně, že z takových příběhů se stávají legendy. Ale neukázala snad Leitnerovi dnešní anketa před prázdnými podstavci Lenina a Grozy, že její jméno přežívá v paměti lidí? Právě. Její mýtus jim jako vampýr umožňuje přežít vlastní smrt. A právě teď, vykládal Anghel, tu Livie obchází. Teď po převratu je situace obdobná jako za jejích dob. Sedmihradští Maďaři se bouří, ostatní menšiny budou jejich příkladu následovat, a rumunskému státu zase hrozí rozpad. Hledáte-li tedy opravdu postavu, která by symbolizovala současnou situaci

Rumunská, pak je to – vzal do ruky modrou knihu a zdvihl ji do výšky – postava Livie.

Anghel se rozhlédl po zaražených obličejích. Jeho posluchači mlčeli a zjevně to v nich pracovalo. Když se kameraman Dahl tiše a bez jasnějšího cíle chystal zeptat, jaké je skutečné historické pozadí příběhu o Livii, Anghel ho přerušil a navrhl, aby v sedánku pokračovali někde jinde; uprostřed pochybné nádhery Capșy se zkrátka necítí dobře. V lustrech, šeptal, a pod deskami stolů jsou ještě stejně jako za dob Ceaușesca schované štěnice. Jejich rozhovor si nahrají a někde v nějaké daleké kanceláři ho přepíše, bůhví k jakému účelu.

Když vyšli na Calea Victoriei, která se stejně jako celá Bukurešť poté, co ve městě vypnou po šesté hodině proud, ponoří to téměř absolutní tmy, vyhrnul si Leitner límec kabátu a rozloučil se. Unavený po čtrnáctidenní namáhavé práci je všechny opustil a vydal se směrem k nedalekému a do výšky se tyčícímu Intercontinentalu. Z druhé strany ulice, jak Leitner o týdny později udal do protokolu, jsem se po nich naposledy ohlédl. Ještě trochu žertovali s portýrem z Capșy a vydali se pak, vzrušeně diskutující a vytrhávající jeden druhému modrou knížku z ruky, po ulici pryč. Druhého dne ráno jsem dlouho seděl u snídane sám. Když už jsem je chtěl zavolat na pokoje, sešli konečně dolů, unavení a zjevně se stopami dlouhé noci v tvářích. Popřáli mi šťastnou cestu a řekli, že pro ně to tady ještě neskončilo. Chtěli si pobyt prodloužit na vlastní pěst o jeden dva dny, aby ještě natočili reportáž o Livii. Anghel jim nabídl, že jim bude dělat do Sedmihradska průvodce, kde lze určitě někde poblíž Sigișoary najít Liviinu vesnici. Naštěstí, uzavřel Leitner svou výpověď, už nebyl čas na dlouhé

přemlouvání; kdybych se totiž vydal s Fechnerem a Dahlem na cestu, asi bych se už také nevrátil.

Měsíc po Leitnerově návratu z Rumunska ohlásila agentura dpa, že byl poslední, kdo Fechnera a Dahla viděl. Poté už po nich nebylo ani stopy. Vyšetřování rumunských úřadů ani zákroky příbuzných, plakátové akce a vyslýchání obyvatel v Sigışhoare a Bukurešti nepřineslo nic, co by odkazovalo k bližšímu místu jejich pobytu. Po těch dvou jako by se zem slehla.

Nyní, osmnáct let poté, co beze stopy zmizeli, přišel do redakce WDR filmový pásek z Rumunska. K zásilce byl přiložen dopis z domu Bély Balázse z města Târgu Mureş se žádostí o vysvětlení. Při revizi tamního archivu narazili prý na kazetu s logem WDR, a to, co je na ní vidět, je pro ně záhadou. Když si redaktoři v Kolíně nad Rýnem kazetu prohlédli, spatřili na ní nečekaně opět Fechnera a Dahla, protože jak se ukázalo, šlo o záznam z jejich poslední cesty. Podává vysvětlení k tomu, co se s oběma Němci onoho 19. března 1990 stalo.

Na pásku je nejprve vidět nádražní halu. Nápis *Gara de Nord* dosvědčuje, že jde o bukurešťské Hlavní nádraží. Ještě než se objeví v obraze, je slyšet opakované vyvolávání *Dimineața! Dimineața!* kamelota, který míjí dva hubené a do špinavých hadrů oblečené mladíky. Oba stojí před odjezdovým tablem a ze spodní lišty vytahují zasouvací písmena. Přichází k nim uniformovaný nádražák a hrozí jim, oni si ho ale nevšímají, protože jsou zcela ponořeni do hry s písmeny. Když si muž oba mladíky

podává, zavřou se náhle před kamerou s hlasitým a přímo fyzickým zasténáním dveře vlaku. Oknem se táhne prasklina, která rozděluje venku ubíhající svět na spodní a horní část.

Po krátkém bliknutí se otevírá pohled do širokého říčního údolí, za jehož rozlehlými loukami se zdvihají příkré a temné lesnaté svahy. Těsně nad lesy už je obloha, tak bílá a blízká, jako by se člověk pohyboval vysoko nad zemí na vrcholcích hor. Z neproniknutelného oparu se najednou vyřítí hejno ptáků, černý oblak obrovských letících příšer, mířících v neuspořádaném houfu s koženě se blýskajícími křídly do bledého nebe. V dálce ubíhá opevněný středověký kostel. Se svou okrouhlou ochrannou zdí, četnými kulatými věžičkami, vlajícími prapory a křivolakými štítovými střechami vypadá jako z pohádky. Pak krajinu pohltní temný tunel a na krátký okamžik se na chvějící se okenní tabulce vlaku objeví přízračné, bledé siluety Angelova a Fechnerova obličeje.

V dalším záběru stojí Fechner v uličce s hrboilatou dlažbou pod obloukem brány ze zvětralých kamenů. Náš průvodce Anghel zmizel, říká do mikrofonu. Dostal svůj obolus a slehla se po něm zem. Ale my jsme každopádně v Sigișoara, které tady rumunští Němci říkají Kokel. Liviin domov odtud už nemůže být daleko. Naše cesta nás mimochodem zavedla do úplného středověku... S gestem obsahujícím celý okolní prostor se Fechner obrací a kamera ho sleduje úzkými, liduprázdnými a do chladného světla ponořenými uličkami, kolem velmi starých, dvou až třípatrových

domů, které jako by jejich nadměrně velké střechy zarážely do země. Zdi jsou příkré a křivé, naklánějí se napříč k ulici nebo se tíživě nahýbají nad nepatrně působícím Fechnerem. Když se kolem něho kamera obtáčí, prolétne za ním po zdi stín, vyroste do výšky, otočí se a hned zase zmizí. V následující chvíli je vidět modře natřenou dřevěnou bránu se zlatou tabulkou. Je to vchod k dlouhému, zastřešenému a v řadě nekonečných schodů stoupajícímu schodišti, vedoucímu jako nějaký podzemní tunel kopcem ke kostelu.

Nahoře před portálem stojí Fechner s chlapcem a holčičkou. Jdeme od mrtvoly, říká chlapec zvláště místně zabarvenou, starodávnou němčinou sedmihradských Sasů, proto nám také otec prokázal dobré věci. Mrtvola se ale protáhla do šířky, a proto se zastavila i moje hodinka. A kde je váš otec, ptá se Fechner. Chlapec se na něho udiveně podívá a zvolá: Aj, ten tady nahoře přece obstarává hřbitov! A než může Fechner ještě něco říct, ukáže děvčátko na bílého motýlka a volá: Koukej, mihotálek! a rozběhne se před svým bratrem z obrazu pryč.

Temně a hrozivě se nad masivními střechami tyčí hodinová věž Sigischoary s širokými úzkými štěrbinami, připomínajícími pár slídových očí. Její zvonková hra zní hluše a těžce doléhá na město. Za Fechnerovou hlavou je vidět velký ciferník, jehož ručičky ukazují pět hodin. Metr vysoké figury, převtělení hodinového stroje, vykonávají už po staletí svou práci a bijí každou hodinu. Když si Fechner všimne, že ho natáčejí, položí si se smíchem ruku na ucho a říká do kamery: Zní to jako Liviin

signál z trumpety, ne? Počkej, Livie, zvolá směrem k věži a stále se směje, princ z Kagranu už je na cestě k tobě!

Pak se všechno změní: kolem se pomalu táhne pestrá řada domů, bílý kostel, a nakonec kamera končí u Fechnera a nějakého žlutě omítnutého domu. Nad těžkými, do suterénu vedoucími dveřmi plápolá v přicházejícím soumraku olejová lampa. To je dům Draculeștiů, vysvětluje Fechner a ukazuje na tabulku na zdi. Zde se údajně narodil pověstný Narázeč na kůl Vlad Țepeș, zvaný Dracula. Víc než to nás však zajímá suterénní hospoda, protože už hodiny hledáme v tomto pustém městě živou duši. Pak sejde po schodech, škubne těžkými dveřmi a na chvíli je přidrží, dokud za ním do temné, až na jednu skomírající stropní lampu pouze svícemi ozářené sklepní místnosti nevstoupí rozhoupaný obraz kamery. Je vidět stěny bez oken, holé, silné zdivo, z něž tu a tam čouhá ruka s dlouhými prsty, nahrazující věšák. Z baru visí věnce česneku z umělé hmoty. Přestože je dost obsazeno, v lokále je ticho.

U jednoho stolu si starší pár prohlíží fotografie z knížky o Livii. Žena poklepe prstem na otevřenou stránku a řekne téměř bavorsky znějícím dialektem, ano, to je pravda, to jsou obrázky z filmu, který tenkrát viděly všechny děti. Správně, přikývne muž, ale žádné fotografie skutečné Livie, pokud vím, neexistují. Zezadu je slyšet smích; kamera pátravě přejede po místnosti a vyhmátne mladíka, který sedí sám vedle dveří u sklenice piva. Skutečná Livie, volá mladík se silným maďarským přízvukem, nikdy neexistovala, existuje jen filmová Livie. Předkloní se, zapálí si cigaretu o svíčku na stole a dá do vyprávění. Film natočil koncem čtyřicátých let z pověření Gheorghiu-Deje Eizenštejnův žák, ruský filmař Morozov. Propagační film

pro rumunskou mládež, v kterém dobrou rumunskou dívku z vesnice zabijí zlí Maďaři. To byl pro maďarskou menšinu úder do tváře. Víte, Rumuni si právě podruhé v historii přivlastnili Sedmihradsko. Maďaři odpověděli jinou, synchronizovanou zvukovou verzí, na níž všechny výpovědi ve filmu obrátili v opak. Ta verze byla přirozeně zakázaná, film a zvukový záznam jste si museli uchovávat zvlášť, aby vás nechytili. Mladík vypustí s úsměvem kouř z nosu a požádá o modrou knížku. Víte, já se ve filmech vyznám. Tenhle je v každém ohledu hrozný. Morozov v naší zemi nikdy nebyl, točil v jednom ruském studiu s prstem na mapě. A protože film si díky svému úspěchu stvořil vlastní skutečnost, musela jít tahle knížka v jeho pochybných stopách. Tady například stojí něco o morlackých rolnících, ale Morlaci žijí úplně jinde; a že v dubnu táhnou přes Sigișoaru labutě, je pro mě taky novinka. A ty fotografie! Takové horské krajiny jste nikde u nás asi neviděli, nemám pravdu? Jsou to jen studiové kulisy.

Večerní šero. V pozadí prostá betonová fasáda. Fechner mluví s mikrofonem v ruce do kamery. Dorazili do cíle své cesty, říká, za ním stojí dům Bély Balázse z Târgu Mureș, filmové muzeum se znamenitým archivem. Slíbili, že jim dnes večer promítnou film *Livie*... potom je moderace přerušena. Je slyšet hlasité výkřiky, něco, co se událo mimo kameru a co Fechnera vyrušilo. Krátkým švenkem přejede kamera ve směru jeho pohledu a ukáže rozvášněný dav, který právě prochází kolem rohu ulice a doprovázejí ho filmaři s logem rumunské televize. Obrazy, které tým TVR toho večera natočí, zůstanou lidem v zemi navždy v paměti: srážky a pouliční boje mezi

Rumuny a Maďary, které nikdo nečekal; záběry štvanic na lidi, kdy rozzuřený dav pronásleduje prchající s dřevěnými holemi a obušky a když je obklíčí, rozbije jim lebky a rozmlátí údy v těle; obrazy průvodů s pochodněmi, při nichž se pálí slamění panáci a rolníci vztyčují do vzduchu zkrvavené hroty svých vidlí; obrazy hořících domů, potácejících se zkrvavených postav a hroučících se mrtvých. Na těchto záběrech musí být někde na okraji vidět i Fechnera a Dahla, kteří vystoupali po schodech Balázsova domu, aniž tušili, co se na ulici děje.

Poslední záběr ukazuje bílou zeď. Rozléhající se kroky a vrzání posouvaných židlí vzbuzují dojem prostoru, v kterém pracuje kamera. Ženský hlas několikrát opakuje *igen igen*, světlo zhasne, dveře tiše zapadnou do zámku a film *Livie*, zaznamenaný na Dahlovu kazetu jako půlhodinový dokument, začíná.

Ve vstupní scéně jede kamera pomalu ulicí živého vesnické tržiště, prochází tlačenicí kolem bohatě ovocem a zeleninou obtěžkaných stánků. Až když spatříme otevřená ústa prodavačů, uvědomíme si, že film běží bez zvukové stopy. Dlouhou dobu je slyšet pouze tiché vrčení projektoru, skřípání židlí či zastřené pokašlávání neviditelných diváků. Možná právě tušená přítomnost Fechnera a Dahla dělá z němých pohybů postav na stěně tak strašidelné divadlo: je vidět tančící skupinu žen, sukně jejich nepravých krojů se nadouvají v rytmu, ale hudbu není slyšet. Je vidět morlacké rolníky, režisérem oloupené o jejich skutečný domov, jak se při své těžké práci smějí, ale není jasné, z čeho se tak radují. Teprve uprostřed filmu, když se na tržišti objeví uniformovaný jezdec a přečte kulisám kolem němé poselství, začne

také hrát zvuk. Je slyšet divoký křik znepřátelených vesničanů, vřavu protestujícího davu, která se příjezdem husarů v kostýmech ještě zvýší. V jedné chvíli absolutního zmatku je najednou přes povyk slyšet kroky, někdo se skřípěním zavírá okno, a vřava z ulice už teď do sálu zaléhá jen tlumeně. Jsou slyšet výtržnosti v Târgu Mureș, které se mezitím přesunuly až k domu Bély Balázse na severu města. Je slyšet dav, jak křičí a skanduje hesla, pak se ozve řinčení rozbitého skla. V sále nastane ticho. Promítání *Livie* ukončí exploze v sále, na plátně je naposledy vidět děvčátko, jak stojí u mrtvých rodičů. Kamera najíždí zblízka na její bledý obličej, ukazuje dolíček na bradě, ústa a oči zůstávají v hlubokém stínu. Dívka zdvihne hlavu a podívá se směrem ke světlu, stíny na jejím obličejí ustoupí a smutek na sebe vezme rysy rozhodnosti. Zdvihne trumpetu prince z Kaganu k ústům a vydá do němého světa signál. Chvíli je naprosté ticho a pak se *Livie* ve vycházejícím slunci komunismu rozplyne v třpytivé záři přesvětlené kamery.